

MONOTEMATICKÉ ČÍSLO NA TÉMU PRENASLEDOVANIE ŽIDOV NA SLOVENSKU V KONTEXTE HOLOKAUSTU V STREDNEJ EURÓPE¹

Dňa 9. septembra 2021 uplynulo 80 rokov od prijatia tzv. Židovského kódexu, jednej z najprísnejších protižidovských právnych noriem obdobia holokaustu. Prijatie tzv. Židovského kódexu bolo jedným z tragických míľnikov systematickej protižidovskej politiky režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany na Slovensku. Tá si, ako dnes vieme, vyžiadala životy asi 70-tisíc Židov pochádzajúcich z územia vtedajšieho Slovenska.

Smutné výročie a snaha pripomenúť si pri jeho príležitosti obeť antisemitskej politiky ľudáckeho režimu viedli redakciu *Historického časopisu* k rozhodnutiu vydať monotematické číslo 4/2021 venované prenasledovaniu Židov žijúcich na území ľudáckej Slovenskej republiky v kontexte holokaustu v strednej Európe.

Podľa výzvy zverejnenej v príslušnom predstihu mali príspevky uvedeného čísla spracovávať širší okruh tém: protižidovskú legislatívu na Slovensku v komparatívnom kontexte, represie voči Židom na území Slovenska v rokoch 1938 – 1945, osudy slovenských Židov v getách, pracovných, koncentračných a vyhladzovacích táboroch či mikrohistorické perspektívy a prípadové štúdie spojené s vyššie uvedenými čiastkovými témami. Autori dostali možnosť venovať sa aj problematike účasti Židov v odboji.

Na výzvu reagovalo viacero historikov zo Slovenska, Česka či Nemecka, ktorí zaslali štúdie pokrývajúce väčšinu uvedených tém. Redakčná rada časopisu a editor čísla Ján Hlavinka zo zaslaných príspevkov zaradili do monotematického čísla tie, ktoré úspešne prešli recenzným konaním. Do čísla bolo celkovo zaradených päť štúdií. Prvá z nich *Viera alebo rasa. Dilemy tvorby prvých protižidovských noriem na Slovensku* je venovaná právnym dejinám. Autorka štúdie, historička práva Katarína Zavacká, sa v nej zamerala na genézu antisemitsky orientovanej ľudáckej legislatívy a na argumentačné stratégie jej predkladateľov, ktorými do nej vnášali rasistické princípy. V druhej štúdií pod názvom *Topológia holokaustu na východoslovenskom vidieku* sa Hana Kubátová, aplikovaním priestorového prístupu k výskumu holokaustu, pokúsila ukázať, ako boli plány a programy ľudáckeho režimu na zvýšenie životnej úrovne nežidovského obyva-

1 Monotematické číslo na tému *Prenasledovanie Židov na Slovensku v kontexte holokaustu v strednej Európe* vzniklo a bolo spolufinancované s podporou projektu VEGA č. 2/0134/20 *Akcia Reinhardt a Slovensko. Osudy slovenských Židov deportovaných v roku 1942 do Oblasť Lublin*.

teľstva na východnom Slovensku prepojené s vylúčením Židov zo spoločenského a napokon aj fyzického priestoru.

Tretia štúdia z pera Denisy Nešťákovovej *Žena – muž – tábor: K otázke vplyvu rodu na prežívanie holokaustu* je príkladom aplikácie rodovej analýzy vo výskume holokaustu. Autorka v nej prináša prehľad o rodových štúdiách vo výskume holokaustu a zároveň aplikuje rodovú analýzu na sereďský pracovný tábor.

Vo štvrtej štúdii čísla, ktorá vychádza v anglickom jazyku, sa Zuzana Tokárová venovala analýze osudov konkrétnej skupiny obetí prenasledovania počas holokaustu. Štúdia *Social Status of the Interwar Jewish Political Elite in Prešov and Its Influence on Surviving the Holocaust* sa zaoberá osudmi niekoľkých Židov, ktorí boli v medzivojnovom období príslušníkmi mestskej politickej elity v Prešove a skúma, aký vplyv mal ich niekdajší sociálny status (a z neho vyplývajúce sociálne väzby) na ich prenasledovanie počas holokaustu.

V ďalšej štúdii *Deportácie Židov zo Spiša v septembri 1944. K začiatkom a chronológii druhej vlny deportácií Židov zo Slovenska* sa Michal Schvarc a Ján Hlavinka venujú tzv. druhej vlne deportácií Židov zo Slovenska v rokoch 1944 – 1945 a na základe analýzy činnosti Einsatzkommando „Ostslowakei“ (neskôr premenovaného na zbV-Kommando 27) ukazujú, že doteraz výskumom akceptovaná chronológia druhej vlny deportácií židovského obyvateľstva nie je úplne presná a že k deportáciám mimo územie vtedajšieho slovenského štátu došlo už počas prvých dvoch septembrových dekád 1944.

Monotematické číslo prináša aj dva rozsiahle príspevky v rubrike Archív. V prvom z nich pod názvom *Nemecký poradca Erich Gebert a jeho snahy o ovplyvnenie priebehu arizácií na Slovensku* sa Eduard Nižňanský a Katarína Psicová venujú činnosti nemeckého poradcu na ministerstve hospodárstva ľudáckej Slovenskej republiky a jeho snahám o ovplyvňovanie arizačného procesu na Slovensku a prinášajú čitateľom deväť dobových prameňov.

V druhom príspevku *Akcia Reinhardt a deportácie slovenských Židov do Lublinskej oblasti v dokumentoch* upriamujú Ján Hlavinka a Michal Schvarc pozornosť na nacistickú Akciu Reinhardt, ktorej obeťou sa stala väčšina Židov deportovaných zo Slovenska v roku 1942. Súbor desiatich dokumentov, ktoré autori v príspevku zhromaždili, ukazuje typické momenty deportácií slovenských Židov do Lublinskej oblasti, ako aj spomínanej nacistickej likvidačnej akcie.

Editor monotematického čísla Mgr. Ján Hlavinka, PhD.